

ABU BAKR AR ROZIY FALSAFIY QARASHI

*RAHIMBOYEV ZOHID ZAFAR O'G'LI**ERMETOV JAHONGIR TO'LOQINBOY O'G'LI**Denov tadbirkorlik va pedagogika inistutining**Jismoniy madaniyat yo'nalishi 110 -guruh talabalari*

ANNOTATSIYA: Maqolada biz Abu Bakr ar-Roziyning “Falsafiy hayot tarzi” asari orqali Suqrotning ikki xil hayoti orqali insonlarda falsafiy turmush tarzi qanday bo'lishi kerakligi haqida mulohazalar yuritdik. Maqolada Suqrot hayotidan misollar keltirilgan bo'lib, uning hayotidagi yutuq va kamchiliklar bayon qilingan. Shuningdek Suqrotning oddiyligining sababi, nega bunday oddiy hayot kechirgani yoritilgan. Biroq bu ikkala faylasuflar o'zlarining boshqa asarlarida Suqrotning xotirasini himoya qilishgan

Kalit so'zlar. *Suqrot, Aristofan, falsafiy hayot, relativizm, epistimologiya, platon, .*

Ar-Roziy o'zining xulq atvorini Surqorniki bilan taqqoslash orqali himoya qilgan ar-Roziy shuningdek, aytilmagan shubha gumonlarga ham qarshi turishi kerak edi, bular jamiyat e'tiqodiga rahna solar edi. Uning bu ko'rinmas ayblovdan uni hech qachon oshkora aytilishiga yo'l qo'ymasdan butunlay oqlay olishi ar-Roziy bu risolani qanchalik uddaburonlik bilan yaratganligining dalilidir. Bu keyinchalik ma'lum bo'ladiki, u bunga falsafa sohasini kengaytirish, va uni eskicha ko'rinish (yarim-axloqiy, yarim metafizik) dan yangicha yo'lga olib chiqish orqali erishadi. Va bu risolaning biz uchun bo'lgan ahamiyatining bir qismi xolos.

Istedodli komik shoir Aristofan Suqrotning hatti-harakatlari ustidan mazax qilar edi va Suqrot bunga qarshi kurashishiga to'g'ri kelar edi, xuddi shu kabi ar-

Roziy ham nomlari ma'lum bo'lmagan zamondoshlarining tuhmat va bo'xtonlariga qarshi kurashishiga to'g'ri keladi."Suqrot uchun, Aristofanning ayblovlari uning afinalik izdoshlari qalbida shubha gumonlarni uyg'otdi. Ko'rinib turibdiki, u hech qachon bu shubhalarni tinchlantirishga qodir emas edi, u hatto o'z o'ziga bergan javoblarida ham buni tan olishga majbur bo'lgan, agar biz Platon va Ksenofonlarga ishonadigan bo'lsak xuddi shunday bo'lgan. Biroq bu ikkala faylasuflar o'zlarining boshqa asarlarida Suqrotning xotirasini himoya qilishgan"[1;3].

O'zining qizg'in tabiati tufayli ar-Roziy o'zini himoya qilish uchun, Suqrot va uning yakkalanib zodiy hayot kechirishni odamlarga qo'shilish va siyosiy faoliyat bilan shug'ullanishga o'tganligi haqida gapiradi, biz uning namoyishiga ishtiyoq bilan o'tamiz. Bu qo'lyozmada, ar-Roziy falsafaga ergashish uchun jo'shqinlik bilan iltijo qiladi, va Musulmonlar buni mensimasligiga qaramasdan bu faoliyatini davom ettiradi. O'zining raqiblariga bergan javoblari bizni falsafiy siyosatning ibtidosi tomon yetaklaydi. Bu kuzatuvlarni aniqroq va ishonarliroq qilish uchun, men Falsafiy hayot kitobining asosiy mulohazalarini tahlil qilib chiqishni va ar-Roziyning keng siyosiy ta'limotini e'tirof etilishining sababini o'rganib chiqishni xoxlardim.

Abu Bakr ar-Roziy (865-925) – islom falsafasining mashhur olimlaridan biri bo'lib, uning falsafiy qarashlari va ilmiy ishlari o'z davrining zamonaviy ilm-faniga katta ta'sir ko'rsatgan. U ilm-fan va falsafaga oid ko'plab asarlar yozgan, ammo uning islom falsafasiga oid qarashlari ancha murakkab bo'lib, islomdagi diniy an'analar bilan falsafani uyg'unlashtirishga uringan. Roziy falsafasida, ayniqsa, tabiat va insonning ijtimoiy hayotiga oid qarashlar muhim o'rin tutadi.

Ijtimoiy qarashlar

Abu Bakr ar-Roziy ijtimoiy qarashlarida asosiy e'tiborni axloqiy va intellektual rivojlanishga qaratgan. Uning ijtimoiy hayotga oid ba'zi qarashlari quyidagicha:

1. Inson erkinligi va mas'uliyati: Roziy insonning erkin irodasi va aqlli tanlov qilishda mas'uliyatini ta'kidlagan. Unga ko'ra, inson hayotida erkinlik va

adolat asosiy o'rinda turadi, shuning uchun har bir inson o'zini intellektual va axloqiy jihatdan rivojlantirishga mas'uldir.

2. Yaxshilik va yomonlik: Roziy ijtimoiy adolat va yaxshi axloqni muhim deb bilgan. Uning fikriga ko'ra, insonlar bir-birlariga yaxshilik qilishi va ijtimoiy jamoada muvozanatni saqlashi kerak. U ijtimoiy adolatni mustahkamlash uchun ilm-fan va axloqiy tarbiya zarurligini ta'kidlagan.

3. Diniy va falsafiy fikrlar: Abu Bakr Roziy diniy sohada an'anaviy islom qarashlariga qarshi bo'lgan. U, masalan, diniy aqidalarda mutlaq haqiqatni tan olmay, ilmiy va falsafiy mulohazalarni ustun qo'ygan. Falsafiy tizimda u ko'pincha ratsionalizmga asoslanib, dinni faqat axloqiy va ijtimoiy me'yorlarni o'rnatish uchun zarur deb bilgan.

4. Falsafa va ijtimoiy taraqqiyot: Roziy, shuningdek, ilm-fanning ijtimoiy taraqqiyotga ta'sirini tushungan. U falsafani jamiyatni rivojlantirish, odamlarni axloqan poklash va adolatni ta'minlash uchun qo'llagan.

Umuman olganda, Abu Bakr ar-Roziy ijtimoiy va axloqiy fikrlarida ilmiy yondoshuvni, erkin fikrlashni va adolatni o'zgarish uchun zarur asos sifatida qaragan.

Falsafaga oid asarlar

1. "Al-Havi" (Al-Havi fi al-Tibb) – Tibbiyot sohasidagi eng muhim asarlardan biri. Bu asar tibbiyotning barcha jabhalarini qamrab olgan bo'lib, Roziyning bilimdonlik va tajribalarini yoritadi. "Al-Havi"da u yunon tibbiyotining, ayniqsa Galen va Hippokratning asarlarini muhokama qilgan, shuningdek, o'zining tibbiy tajribalarini qo'llagan.

2. "Kitab al-Mansuri" – Bu asar ham tibbiyotga oid bo'lib, Roziy tibbiyotning asosiy tamoyillarini va shifobaxsh usullarini bayon qiladi. Ushbu asar ko'plab Sharq va G'arb ilmiy dunyosida mashhur bo'lgan.

3. "Al-Tafsir al-Kabir" – Falsafiy asar bo'lib, Roziy bunday nomni o'zining tafakkurini ifodalash uchun tanlagan. U o'z asarida axloq, bilim, ong va tabiat haqiqatlari haqidagi fikrlarini bayon etadi. Bu asarda, ayniqsa, metafizik va epistemologik savollar muhokama qilinadi.

4. "Kitab al-Fihrist" – Falsafa va ilm-fan bo'yicha ro'yxatlar va tasniflar keltirilgan asar. Ushbu asarda Roziy ko'plab ilmiy mavzularni va ularning izohlarini tasniflaydi.

5. "Risala fi al-'Ilm al-Nafs" (Psixologiya bo'yicha risola) – Roziy inson ruhini va uning faoliyatini tahlil qilishga bag'ishlangan asar yozgan. Bu asar psixologiyaning dastlabki bosqichlaridan biri sifatida qadrlanadi. U ruh va aqlning tabiati haqida o'z fikrlarini bayon qilgan.

6. "Al-Ruh wa al-Qalb" – Bu asar ruh va qalb haqidagi falsafiy qarashlarni ifodalaydi. Roziy ruhning mohiyati, uning jismoniy va ruhiy jarayonlarga ta'siri haqida so'z yuritadi.

7. "Al-Mahasin" (Yaxshiliklar) – Bu asar axloqiy falsafaga oid bo'lib, Roziy insonning axloqiy xulq-atvori, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyat haqida yozgan.

8. "Kitab al-Najah" – Bu asar o'zining axloqiy va falsafiy yondoshuvlarini qamrab olgan. Roziy asarida jamiyatda barqarorlikni va adolatni ta'minlash yo'llarini ko'rsatishga harakat qiladi.

9. "Al-Mudawwana al-Kabira" – Falsafa va tafakkurning turli jabhalarini qamrab olgan asar. Bu asarda Roziy metafizika, ontologiya va mantiqiy tahlillarni keltiradi.

10. "Kitab al-Riddah" – Bu asarda Roziy dinning tabiatini va uning falsafiy, ijtimoiy va axloqiy jihatlarini tahlil qiladi. Uning bu asari ko'proq erkin fikrlash va ilmiy yondashuvni aks ettiradi.

Roziy falsafasida ilm va diniy aqidalarga qarshi turadigan muayyan elementlar bor. Uning asarlarida ko'pincha ratsionalizm, tabiiy fanlar va metafizik qarashlar ko'rsatilgan. U mantiqiy tahlil va ilmiy tekshiruvlarni, tajriba va sezgini birlashtirib, ko'plab falsafiy va ilmiy sohalarda muhim yondashuvlarni ilgari surgan.

Abu Bakr ar-Roziyning asarlari o'z davrining ilmiy jihatdan ilg'or bo'lgan ishlari hisoblanadi, va ular islom falsafasi, tibbiyoti, psixologiyasi va axloqiy qarashlari uchun muhim manba hisoblanadi.

XULOSA

“Falsafiy hayot tarzi” asari undagi asosiy fikrlar bu Suqrotning hayoti misolida falsafiy hayotning qanday bo‘lishi, Suqrot hayoti misolida ko‘rsatilib o‘tilgan. Albatta ar-Roziy Suqrot hayot yo‘lining hamma jihatlariga ham qo‘shilavermaydi va taklif va tanqidlarini ham keltirib o‘tadi. Shuningdek, Suqrotning tiyilish kerak bo‘lgan to‘qqizta narsalar haqidagi fikrlar ham bugungi kunda ba‘zilari dolzarbligini yo‘qotmagan. Ar-Roziy Suqrot nega buncha oddiy bo‘lganing siri sifatida ilm-fan shuningdek, falsafa bilan chuqur shug‘ullanganini ta’kidlagan. Suqrot hayotidagi falsafiy jihatlarini ochib berishga harakat qilgan bo‘lib ba’zi joylarda uni oqlaydi, ba’zi joylarda unga qarshi fikr bildiradi. Suqrotning yaxshilik haqidagi fikrlari ham o‘rinli bo‘lib inson ruhi yaxshilikni bilishi kerak, jamiyatdagi yomonliklar razolatdan kelib chiqishi ham o‘z tasdig‘ini topgan.

REFERENCES (ADABIYOTLAR RO‘YXATI)

1. Peter Adamson. Al-Razi Great Medieval Thinkers, Oxford University

ranslated from the Arabic by Arthur J. Arberry, Litt.D., F.B.A. Sir Thomas A

d

bfarov.M.K. Abu bakr ar-Roziyning “Tibbi Ruhoniy (Ruh tibbiyoti) asarida g‘azabni va insonning o‘z kamchilliklarini bartaraf qilish haqida ISSN:21811342(ONLINE)№/2(3)-B.214-219.

t

y

,

P

A

o

f

Ў

Выпуск журнала №-14

Часть-7_ Ноябрь -2024

s

s